

משיח לא בא

מפרי עט הדעת

אלישבע הכהן

השוגים:

ירושלים צריכה דוד עשיר, שק טבין ותקילין, לבנות בה בתים ולסחר, לאכל ולשתות.
בלי מקדש-אלהים על ההר ובלי כס למלכנו דוד ובלי שלטי-גבורים.
ירושלים צריכה עגלפז ולא דמות בר-גיורא: עני ואביון בר חזון ובר חרב...
...ולא רע כי השלט הבריטי בחומת העיר;
ולא רע כי ערב במרום הר ואנחנו בעמק - בנת, ההלך?

ויהי כי סימו דברם וצחקו אז: ה-ה, התעות המשיח:
כמי שנחתך בסכין.
גם אני התעותי, כמי שנחתך בסכין.
אלו קמו עליו בסכין ותקעו בו בלב - וזנק עם סכין בלבז מעל לגופיהם.
אך יען בלעג דקרוהו - נצחוהו אזי, הרוכלים.

ואני שמעתי שואל בדם-פה: ואים הדורות שחכו לבואי...
ואני שמעתי גומר: אין אתי הדורות... אבוי לי, אבוי...
ושט המשיח ויט את דרכו - ואל אן לא יודע אני, לא יודע אני, המספר.
... ואולי הלך לו לבדידות בבודד מפל מבצרי העולם...

... אולי הוא היה זה אשר על בדמות נשר מנחל קדרון ועף, עג עגול על פני הר הבית ויבך.
אני ראיתי אותו עג עגול ושמעתי בכיו. עוף בוכה...
ואמרתי אזי: עוף בוכה, האין זאת אחרית-התוחלת, עגול-הפרידה: הסיום?
משיחיות ישראל בדמות עוף מהר הבית נפרדת...
והנשר סים עגולו ויעף אל הים.
עף בלי משק-כנפים, ויהי כה אפל.
אולי לעיר-טיטוס, לקשת השער שם שב:
שוב גוף, לא נראה בכבליו לאלפים שנה ובראשו לעמקו: לתוך באר הדמים העברית כחק המשיח--

שוב לאלפים שנה... מי יודע אם לא.

באזני ילד אספר / אורי צבי גרינברג

ילד עברי, בביתי בציון המשפלת. ערב. דמדום. אני שח - ואתה לברכי.
לה, חביבי, אספר את ספור-המעשה במשיח הטוב שלא בא.
לגדולים פה ממך לא אספר, חביבי. לגדולים אין עינים כאלה ויקר שכזה אשר בעיניך.
גדולים לא יקשיבו כמוך, אטמם מאד הגורל בציון, ונפשם משולה למנורת כלי חרס בכפר...
ויגונם לא יזרח בשתי דמעות נפלאות כאשר בעיניך;
ולא אוכל נשק במצחם כאשר במצחך בעת אספר את ספור האסון במשיח - - -

הוא לא בא, המשיח... כנשר הוא עף מעל לתהומות הדמים.

אני שמעתי ביום ובלילה את משק כנפיו.
ועד לחוף-יפו הגיע בצורת אדם עם ילקוט עלי שכם:
עני ואביון בר חזון ובר חרב - - -
...הוא היה כה קרוב... היה פה. כבעבוע היין מפד אלי כוס כן שמעתי לבעבוע דמו.
אני שמעתי מדלג מני הר אלי הר, כצבי וכיעל פסיעותיו על כל סלע גבה;
אך אל הר הר-הבית לא בא: זה ההר היחיד שעליו לא דרך ברגליו.
הוא הגיע רק עד המבוא, רק עד סף המלכות - ושם הרוכלים מצאוהו: בהוד יקוד פֶּעֶש וברעמת קרניים בוערת סביב הגלגלת, ובמפתח האש בידו לשערי המקדש, כחק - המשיח ויקבלו את פניו שם ... בלעג ובכחש שפתם העברית - - הרוכלים!
מה הגידו לו אז? - אני שמעתי אזי מה הגידו:

שגית, ההלך. בכל דור יש כזה השוגה, החוזה חזון-שוא: מלכות-ירושלים... ה-ה.
ובכל דור הננו כד עומדים על הסף ללמד בינה לחוזים

אל נרקו, גירוש הרוכלים מבית המקדש, ספרד 1604

סוף שנות העשרים ושנות השלושים מהוות כידוע שנות מפנה בשירה העברית. שניים מיוצרי התמורות – אברהם שלונסקי ואורי צבי גרינברג – יצרו כל אחד את נתיבו המיוחד. אך מה מזהים לראות: על אף ההבדל ביניהם יש דמיון מה בנושאים. והנה, עניין קולו הלא-נשמע של אלהים, כמו גם מוטיב ה'רוכלים', הכרך וזרותו של האדם, מופיעים בואריאציות בעלות גוון לאומי וגם אישי הן בשירתו של אברהם שלונסקי (ראו 'דעות' 7) והן בשירתו של אורי צבי גרינברג. גם שלונסקי וגם אורי צבי מכנים בשם 'רוכלים' את אותם אנשים הבזים לבשורת האמת ומלעיגים לה. בשירו 'לא זה הדור' שופך שלונסקי את זעמו על אנשי הדור המגדפים את העטרת ואומר:

"אני שומע שוב תרועות בבית הבעל / המית רוכלים..." לטענתו בשורת האל אינה יכולה להישמע באוזני הדור הרועש וההומה, המשחית בטומאתו את דברי אלהים.

גם אורי צבי ביצירה שלפנינו – 'באוזני ילד אספר' – מגלגל את אשמת בשורת האל הלא-נשמעת אל כתפי העם, ה'רוכלים': "אף יען בלעג דקרוהו... הרוכלים".

היצירה מספרת על המשיח שבא לירושלים "בצאת אדם עם ילקוט עלי שכם: עני ואביון בר חזון ובר חרב" אבל אף אחד לא מאמין לו, מסרבים להקשיב לדבריו. או אז מסתלק המשיח והולך לו לדרכו:

"ישט המשיח ויט את דרכו... ופף, פף, פף... על פני הר הבית ויבך... ויפף אל הים... שוב לאלפים שנה... מי ידע אם לא". היצירה משרטטת רגע של החמצה איומה בחיי העם: העם מאבד בעצמו את גאולתו. ההחמצה אינה מתוארת כארוע בודד וטראגי המנוגד לדרך הטבע אלא כהחמצה טיפוסית, כהליך בלתי נמנע החוזר על עצמו ומשקף, כמו גם נובע, מאופיו של העם. אופיו הוא גורלו, טוען אורי צבי בזעם.

אדישות העם וליבו האטום מתוארים כבר בראש השיר שעה שמכריז המשורר כי את סיפור ההחמצה לא יספר לאנשי העם המבוגרים כי אם לילד עברי קטן:

לגדולים פה ממך לא אספר, חביבי... גדולים לא יקשיבו כמוך, אטמם מאד הגורל... יגונם לא יזרח בשתי דמעות נפלאות כאשר בעיניך; ולא אוכל נשק

במצחם כאשר במצחך בעת אספר את ספור האסון במשיח – – –

פניית הדובר אל ילד טהור – לב מוציאה אל מחוץ לתחום את בוגרי העם ומחריפה כך את עוצמת חטאם. אומנם, טומאתם היא היא נושא היצירה אך היא המורה מכדי שידבר איתם עליה. אין הם בני שיח עוד. המשורר משול לאדם שהתניאש מלפנות אל האדם שפשע לו ותחת זאת מתלונן עליו אצל רשויות הצדק.

אחר הפנייה אל הילד הקט מגולל המספר את סיפור המעשה על המשיח שבא ולא התקבל. בעזרת קווי בדיון טווה המשורר לנגד עינינו רקמה סיפורית שלמה, ההופכת לכתב אשמה בוטה נגד העם. המשיח, המתואר 'ברעמת קרניים בוערת' ו'במפתח האש בידו לשערי המקדש', מגיע ל'סף המלכות'. שם פוגשים אותו אותם אנשים שטחיים וטמאים – המכונים אצל אורי צבי 'רוכלים' – ואז הם אומרים לו:

"שגית, תהלה. בך דור יש כזה השוגה, החוזה חזון-שוא... ירושלים צריכה דוד עשיר... לבנות בה בתים ולסחר, לאכל ולשתות. בלי מקדש-אלהים..."

המשיח נתפש בעיני ה'רוכלים' כעני תמהוני ומזר. הם אינם מאמינים לו כי בידו הבשורה. יתר על כן, לדעתם ירושלים זקוקה לבשורה אחרת מזו שלו. ירושלים זקוקה 'לעגל פז', לכסף ולא לבשורה רוחנית. לטענתם גם

"לא רע כי השלט הבריטי בחומת העיר".

כך, ה'רוכלים' גם אשמים כי שלטון בריטי זר שולט בארץ וכך גם נרמזת השקפתו הידועה של אורי צבי לפיה עצמאות ישראל תלויה במצבו הרוחני; ככל שיבין את מהותו הרוחנית כן יוכל להילחם, לקבל את עצמאותו המדינית ולהיגאל.

במלותיו העולות על גדותיהן, ובדרכו השירית האקספרסיוניסטית, שופך אורי צבי גרינברג את זעמו הבלתי נלאה ומעמיד לפנינו ביקורת נוקבת, חריפה ובוטה כנגד 'רוכלי העם'. המשורר משוכנע – כך עולה מן היצירה – כי לו הציבור היה רוצה היה נגאל. ממש כסיפור הידוע על אותו אדם שבאטימות ליבו, קשיחותו וסגירותו לא ראה את האוצר המונח תחת הגשר הסמוך לו לביתו שלו ויצא לחפשו בארצות רחוקות...

כך הופך אורי צבי על פיה את הציפייה הפסיבית לביאת המשיח. לדעתו, בני העם הם האשמים היחידים בכך שהגאולה עוד לא באה. הסיפור מחריף את הפשע אף יותר: בני העם אינם רק מעכבי הגאולה אלא מסלקי הגאולה, אולי לנצח.

לאורך היצירה נוצר ניגוד בין הדובר לבין הציבור אשר כנגדו שולח הדובר אצבע מאשימה. המשורר מעמיד את עצמו כאדם שחשוי מחודדים יותר, שעל כן הוא שומע, מבחין במתרחש ורואה עצמו חייב להודיע על כך: "אני שמעתי ביום ובלילה את

בעת הסעודה האחרונה: "ויהי באוכלם ויקח ישו לחם ויברך ויבצע ויתן להם ויאמר להם קחו זה הוא גופי. ויקח את הכוס ויברך ויתן להם וישתו ממנה כולם. ויאמר להם זה דם הברית החדשה".

אכן, הדובר המאכיל את המשיח ביצירת אורי צבי מזכיר את ישו המאכיל את שליחיו. כך, הקבלה זו מחזקת את שאמרנו – הדובר הוא המשיח, פועל כמוותו וכואב את כאב גירשו. היצירה מסתיימת בגירוש המשיח ובניצחון הרשעים. בלית ברירה נפרד המשיח מהר הבית ועוזב: "מְשִׁיחִיּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּדַמּוֹת עוֹף מִהַר הַבַּיִת נִפְרָדְתָּ... אֶל הַיָּם".

מהלך היצירה משקף את מה שסיפר אורי צבי עצמו בראיון שערך עמו רפאל בשן בשנת תשל"ז:

באחד הלילות בשנת 1929 והנה אני חולם חלום. בחלומי אני רואה את הר הבית כשמעליו מרחף נשר ומסביבו עומדים מעגלים-מעגלים של יהודים ומהר הבית יש מורד ישר אל הים. ומזה ומזה עומדים שני טורים של חיילים מכל חילות העולם, והרגשתי בחלום ששכינת ישראל נפרדת מהר הבית. התעוררתי ובכיתי מאד וכל בני הבית התעוררו לקול בכי ושאלו: מה קרה? מה קרה? אותם בוקר הלכתי לרב קוק ומצאתיו עטוף בטליתו. סיפרתי לו על החלום שחלמתי. הוא לא הוציא הגה מפיו, רק נטל את ידי בכף ידו ודמעות זלגו מעיניו. אז הלכתי הביתה וכתבתי את 'באוני ילד אספר'...

* יצירה זו מופיעה בספר הקטרוג האמנות. בשל אורכה היא מובאת כאן במקוצר.

1. זיקה זו בין בני ציון האשמים בחורבנה של ציון ובין הדובר הלוקח על עצמו את תפקיד הגואל קיימת בואריאציות שונות ביצירתו של אורי צבי. המשורר גם רומז כיצד הגואל 'בריוני' צריכים לפעול – הוא משרטט בשירתו קווי פעולה אקטיביים-פרוגרמטיים לגאולת ישראל, אך קצרה היריעה מלבארם.
2. אין כאן המקום לעיין בהרחבה בפרשן הרמזים הללו לבירת החדשה. מכל מקום, יש להרהר ולשאול: האם מרמז אצ"ג שישו אינו אלא אחד מן המשיחים שעם

כידוע, בשירת אורי צבי רמזים ליסודות נוצריים הלקוחים מן הברית החדשה ומן התרבות הנוצרית בכלל. אלה מצטרפים לשנאה תהומית ששנא אורי צבי את הנצרות. גם כשניבא אורי צבי על השואה – שנים לפני שזו התרחשה – הוא העמידה כתוצאה איומה של הנצרות. כך תמונת המשיח, הנושאת את היצירה

ניקולס פוסן, הערצת עגל הזהב 1634

שלפנינו, רומזת ליסודות נוצריים ומצטרפת לאותה רקמה נוצרית מורכבת ומעניינת המשוקעת ביצירתו.

הרוכלים העומדים בשערי המקדש ובזים לבשורה מזכירים את המסופר בברית החדשה: "ויבואו ירושלים ויבא ישו אל המקדש ויחל לגרש משם את המוכרים... ויהפוך את שולחנות השולחנים... ויאמר להם הלא כתוב 'כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים' ואתם עשיתם אותו מערת פריצים" (מרקוס יא 15-17).

זאת ועוד. הדובר בשיר מספר:

"אולי בי הוא נכנס... ואני מאכילו בִּשְׁר מִן הַחֵי וּמִשְׁקָהוּ דָם טוֹב מִנִּי יַיִן..."

אי אפשר שלא להיזכר כאן במעשיו של ישו

משק כִּנְפָיו...; אֲנִי הַכֶּרְתִּיו...; אֲנִי שִׁמְעֵתִיו מִדֶּלֶג מִנִּי הַר אֵלֵי הַר...; "רצף הביטויים הללו – המעמיד את הדובר בעמדה של נביא וחזה – חותר אל שיאו ככל שנוצרת הזדהות בין הדובר לבין המשיח. ההזדהות מתגלה בתיאור לעגם של ה'רוכלים': "וְהִי כִּי סִימּוֹ דְּבָרָם וְצַחֲקוֹ אֶזְ: הֶה, הַתְּעוֹת הַמְּשִׁיחַ: כְּמִי שֶׁנֶּחְתָּךְ בְּסַפִּין".

"גם אני התעותי,

כְּמִי שֶׁנֶּחְתָּךְ בְּסַפִּין"

ההזדהות הופכת

לזהות. זיהוי

הדובר עם המשיח

בולט בקטע יצירה

שלא צוטט לעיל.

אחר תיאור דחייתו

של המשיח

ותמיחה לאן הלך,

מעמיד הדובר כמה

אפשרויות למקום

הימצאו של המשיח

וכך הוא אומר:

"אולי בי הוא

נכנס: הוא יושב

בְּצִלְעוֹת וְלוֹהֵט

חֹזֶם וְנוֹהֵם

כְּדְבוּק הָאָרֶץ... וְאֲנִי מֵאֲכִילֵהוּ בִּשְׁר מִן הַחֵי וּמִשְׁקָהוּ דָם טוֹב מִנִּי יַיִן וְאֲנִי מְנַגֵּן לוֹ...

קינות וסליחות ותפילות מאבדות אבדותיהם..."

אכן, אותו הניגוד שנוצר בראשונה בין הדובר הרואה-שומע לבין בני העם האטומים מחרף כאן והופך לניגוד בין הדובר כגואל לבין בני העם כמסלקי הגאולה¹. אי אפשר להתעלם מן ההשתמעויות הביוגרפיות שיש לדברים הללו: בתנועת לח"י ובחוגי מעריציו של אורי צבי כינוהו 'הנביא-הגואל'. יתר על כן, הרוכלים העומדים בשערי המקדש ובזים לבשורת הגואל מזכירים את הבוז שבזה תנועת הפועלים לדברי נבואתו של אורי צבי ולפרוגרמה אותה הגה.

בעקבות חילופי הדברים בין הרב בני לאו והרב דוד גולינקין

יראת הוראה איננה שיתוק הוראה

הרב ד"ר יוסף (ג'פרי) זולף

עקבתי בעניין רב אחרי חילופי הדברים בין הרב בני לאו לבין הרב פרופ' דוד גולינקין בגיליונות האחרונים של דעות. כמה סוגיות חשובות העומדות בין הציבור האורתודוקסי והקונסרבטיבי לובנו בהקשר זה בטוב טעם ודעת וכתוצאה יצאנו כולנו נשכרים, במיוחד מהצורה המכובדת והלא-פולמוסית שבה התנהל הדיון.

בכל זאת, נראה לי שיש היבט אחד שנשאר מעורפל במידה ניכרת, והוא קשור לדיון שהתנהל סביב המושג יראת הוראה. נראה לי שהגדרת מושג זה עשויה לתרום להבנת אחד ההבדלים המהותיים בינינו לבין הציבור הקונסרבטיבי, ולכך ברצוני להקדיש את הערותי כאן:

במאמרו טען הרב לאו ששיטת הפסיקה של הרבנות הקונסרבטיבית לוקה בחוסר 'יראת הוראה'. תשובתו של הרב גולינקין היתה כפולה והוא הציג שתי הגדרות למושג זה: מחד, יראת הוראה המבטאת את הרגשת האחריות הגדולה המוטלת עליו כפוסק הלכה והמחייבת אותו לשקול בזהירות את דעתו ודבריו בליבון עמדתו – סוג זה של יראת הוראה מקובל עליו ולדבריו הוא מוצא לו ביטוי מלא בשיטת עבודתו. מאידך, 'יראת הוראה' שמשמעותה גם 'שיתוק הוראה' שמרוב רתיעה מגודל המשימה והאחריות הכרוכות במעשה הפסיקה, מסרב הפוסק לפעול כלל, משתק בכך את יישומה של ההלכה וממתן תשובות לשאלות העומדות על הפרק. את הזן הזה של 'יראת הוראה' דוחה הרב גולינקין בשתי ידיים.

לדעתי, ההגדרה השנייה היא (במקרה הטוב)

מסירת לוחות הברית
חומש רגנסבורג, בוריה 1300

בעייתית ביותר. אמנם נכון הוא שהפוסק האחראי יירתע ממלאכת הפסיקה בהתחלה, ולו משום שיקשה עליו לגייס את אומץ הלב הדרוש להתיימר לקבוע את דעתה של תורה בכל נושא. אולם – וזה העיקר – דורות אחר דורות של גדולי הפוסקים (כולל פוסקי זמננו כגון הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, הגרש"ז אוירבך זצ"ל, מו"ר הגר"ד הלוי סולובייצ'יק זצ"ל ולהבדיל הגר"ע יוסף שליט"א והגר"א ולדנברג שליט"א ואחרים) הבינו היטב שאסור שרגשות היראה ישתקו את פעילותם ההלכתית להורות את בני ישראל ולכן כולם אזרו עוז ופסקו כראות עיניהם. דבריו של הרב גולינקין יותר ממרמזים כאילו רק בזרם שלו נמצא העוז והרצון להורות הלכה למעשה, טענה המופרכת בעליל לאור נסיון הדורות ונסיון דורנו.

בנוסף, יש עוד מימד של יראת הוראה הקשור לצד המתודי של הפסיקה שכלל לא עלה בחילופי הדברים בין הרב לאו והרב גולינקין וחובה עלינו להעלותו לתשומת לבו של

הציבור. כוונתי להבדלי היחס שבין הכותבים לרצף המסורת הפסיקתית.

הרב גולינקין מתפאר בכתביו* בהיותו ממשיך נאמן של מסורת הפסיקה הליטאית שלא הכירה בכוחו של התקדים לחייב את הפוסק המאוחר. כך הוא רואה בשלחן ערוך ובכתבי האחרונים ספרות מעניינת אבל לא בהכרח מחייבת. הוא מעדיף לחיות בעולם הראשונים ולבסס את פסיקותיו לפי הכרעותיו האישיות במחלוקות ביניהם.

האמת תיאמר, שהוא צודק במידה מסוימת בצורה שבה הוא מאפיין את דרך לימודו של הגר"א זצ"ל וראשוני תלמידיו. אולם – וזה העיקר – תיאורו שוב מאד לא מאוזן וכתוצאה מכך מטעה, כי לצד חופש החשיבה והפסיקה המאפיין את חכמי האסכולה הליטאית קיימת גם יראת כבוד כלפי גדולי העבר שדבריהם התקבלו בתור קונצנזוס ('סוגיא דעלמא' בלשון ההלכה) במשך הדורות, ושדבריהם למעשה מחייבים את כל הבאים אחריהם. אותו יחס של יראת כבוד, צניעות (לא התבטלות) והתחשבות ברצף מסורת הפסיקה חסר בדבריו וכתביו של הרב גולינקין ושל עמיתיו בשעה שהוא מהווה מרכיב חיוני של השקפת עולמם של פוסקים אורתודוקסים כולל הגר"א ותלמידיו, שבשםם דוגל כל כך הרב גולינקין.

יראת הוראה כוללת אם כן הרגשת אחריות, חובה לפעול וכבוד למסורת ומתקיימת בענווה שהיא מסממניה העיקריים של קבלת עול מלכות שמים. ■

הכותב הוא מרצה במחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר-אילן וממייסדי 'בס לבאי'.

* דוד גולינקין, הלכה לימינו, התנועה ליהדות מסורתית בישראל, תשמ"ז.

בגיליונות האחרונים של דעות נפתח דיון אודות מידת האתגר שמציבה התנועה הקונסרבטיבית לאורתודוקסיה החדשה. אבישי יורב בוחן את כתבי התנועה ומחקרים סוציולוגיים אודותיה

אלפונסו לוי The Kosher Goose, תחילת המאה ה-20

למסורתיים באמת אין הלכה

אבישי יורב

נראה שהשפעתה המשתקת של הרפורמה שהביאה ליצירת האורתודוקסיה בזמנה מתחילה להתפוגג, והזמן בשל להתמודדות מחודשת מול שאלות של מדיניות הלכתית ומטא-הלכה.

אחד הכיוונים בגיבוש הגדרה מחודשת של המחשבה האורתודוקסית נעשה בעימותים מול התנועה הקונסרבטיבית-מסורתית בישראל.¹ מנהיגות התנועה שניסתה (עד כה ללא הצלחה) לחדור לציבוריות הישראלית מציעה עתה מישנה סדורה של "יהדות הלכתית", אשר מתיימרת לייצג שילוב קוהרנטי ואפקטיבי בין המסורת היהודית-הדתית והתרבות המודרנית. דוברי התנועה טוענים לדמיון עד כדי זהות בין הגישה הקונסרבטיבית להלכה, לבין הביקורת על האורתודוקסיה הנשמעת לאחרונה.

מה אופיה של תנועה זו? האם היא מסוגלת וראויה לעמוד בראש המהלך החדש, ולאלול מחוזות היא עלולה לגרור אותו? לברור שאלות אלו מכוונת רשימה זו.

אין באפשרותי להתמודד במסגרת זו עם כל המרחב האידיאולוגי של התנועה. לכן אסתפק בציון כמה נקודות מפתח. למותר לציין שאין כאן כל כוונת ניגוח אלא הבהרת עובדות בלתי מוכרות לציבור הכללי, עובדות אשר יוכיחו – לעניות דעתי – שאין לתנועה הקונסרבטיבית תשובות להציע לציבור אורתודוקסי.

איבריו. טועה מי שחושב שחוסר סיפוק מלימוד גמרא בישיבות תיכוניות, מנייני נשים, "פתחת" ארון-הספרים ועוד כהנה וכהנה, הן תופעות ספוראדיות. עוד יותר טועה מי שחושב שבכך יסתיים התהליך. אם ובמידה שנצליח לרדת לשורשה של המוטיבאציה לשינוי, אפשר שיעלה בידינו גם

"פסיקת הלכה - שהיא אקט הטרונומי בעצם מהותו - איננה מתיישבת בפשטות עם זולוטאריות התנהגותית מוחלטת."

לכוון את התהליך לנתיב קונסטרקטיבי. אני מרשה לעצמי להניח שנקודת המוצא של מחויבות להלכה איננה עומדת לדיון בציבור האורתודוקסי (לצורך הדיון הנוכחי אינני מבחין בין האורתודוקסיה הקלאסית, החרדית, הניאו-אורתודוקסיה והאורתודוקסיה המודרנית). אחת השאלות המרכזיות שכן עומדות לבחינה מחודשת היא בעיית השתלשלות ההלכה. שאלה זו עולה מתוך המתח שבין דרכי החשיבה והפסיקה המסורתיות והתרבות המודרנית (והפוסט-מודרנית) שהציונות הדתית שותפה בה במידה זו או אחרת. פתרונות הלכתיים משביעי-רצון להיבטים הטכנולוגיים אינם מספקים יותר.

אין ספק שהציונות הדתית נמצאת כיום בעיצומו של מהלך חדש. יש כאלה שיכנו זאת משבר, מהפך, הגדרה מחודשת, או שמות אחרים. מכל מקום, רבים שותפים לתחושה שהציבור האורתודוקסי המודרני עומד כיום על פרשת דרכים רעיונית. אנשים ונשים מן השורה אינם שבעי-רצון מן המסגרות האידיאולוגיות והאירגוניות הקיימות, ומחפשים להם דרכים חלופיות להזדהות ולביטוי. עדיין לא ברור לאן יובילו ההתלבטויות והספקות, אך ברור שמה שיהיה איננו מה שהיה. משבר עלול להסתיים בהתרסקות, אך משבר עשוי להיות גם תחילתה של לידה והתחדשות. מי שאיננו שבו בקונספציה מחשבתית דטרמיניסטית רשאי להניח שהאופציות עדיין פתוחות והרשות נתונה לכיוונים ולפתרונות שונים. נכון לעכשיו, אין לתסיסה הנוכחית מנהיגות ברורה, לא הוגדרו השאלות הדורשות תשובות ולא סולם ערכים חלופי. הקיבוץ הדתי באמצעות "כנסי לביא", קבוצת הפרופסורים מבר-אילן, התארגנויות הפמיניסטיות הדתיות השונות ואחרים, מושכים כל אחד לכיוונו. אפשר שהדברים משלימים זה את זה, אך אפשר גם שלא. "פוסט-אורתודוקסיה" היא עובר שעדיין לא בא לעולם ועדיין לא נקשרו

"פיתוח ההלכה יכול להיות תהליך אותנטי רק כשבמקורו צרכים אמיתיים של נושאים, לא כשהמוטיבציה נובעת כדרישה מבחוץ על המתנערים ממנה. בשביל לקדם את ההלכה צריך להתקדם עם ההלכה."

אני רוצה את התשובות שלכם!... אם מביאים לי כאן את דעתו של גדליה אלון... הדבר מדבר אלי יותר, כי הוא היה היסטוריון. אם מביאים לי איזו דוגמה מהארכיאולוגיה – היא מדברת אלי יותר. כבר לא מדבר אלי יותר מה שהחת"ם סופר פסק, והוא לא ידבר גם אל בתי...⁴ אם זה היחס האופייני ל"תשובות", מדוע מתעקש "ועד ההלכה" להיצמד לסוגה נוקשה זו? מחקרים בארכיאולוגיה, היסטוריה ואפילו בתולדות ההלכה, נראים מענה הרבה יותר אותנטי לצרכי התנועה.⁵

קיום מצוות בתנועה ה"מסורתית"

העמדה ה"מסורתית" (בניגוד ל"מתקדמת") מתבטאת בהפנמת גישה עקרונית חיובית להלכה, אם כי ללא שום תיחוס קונקרטי. עקרונית, התנועה מגדירה את עצמה כ-"תנועה הלכתית". כלומר, שהחברים בה מחויבים לשמירת מצוות. בפועל, שמירת מצוות היא היסוד הפחות חשוב מן היסודות להכרה הדתית של חברה.⁶ שמירת המצוות למעשה היא סלקטיבית למדי. נשמרים רק מנהגים בעלי אופי סמלי וטקסי. קיום המצוות נתפס כעניין ציבורי, הצהרתי ביסודו, ולא כמחויבות אישית ממש. כך העלה סקר התנהגות דתית של חברי הקהילות הליבראליות בישראל ("מתקדמים" ו"מסורתיים")⁷ שבשתי הקבוצות מעטים ביותר המקפידים מחוץ לביתם על שמירת מצוות. סקר פנימי שנעשה באחת הקהילות הוותיקות והגדולות ביותר,⁸ הראה שרוב החברים אינם מקיימים את המצוות המקובלות כיסוד ההלכה (לא נמצא הבדל בין חברים פעילים למשתתפים סבילים). מתוך רשימה של עשר מצוות בסיסיות (כגון שמירת שבת ומועדים, כשרות, טהרת המשפחה, סתם-יינם וכדומה), בממוצע נשמרות לא יותר מחמש. שלושת רבעי המשפחות אמנם מדליקות נרות-שבת, אך פחות ממחצית המשפחות שומרות על כשרות. לדעת אנשים מרכזיים בתנועה,⁹ יש בתוכה "בעלי-בתיים" ואפילו רבנים רבים שהם "לא הלכתיים" (או "פוסט הלכתיים"). למעשה – שלא כבעבר – אין יותר "זרם" שמודרך בפועל ע"פ פסיקת "שולחן ערוך". רוב הדור החדש מזדהה יותר ויותר עם הזרם התרבותי – חילוני הכללי בארץ. מספר לא קטן מהם מגדירים את עצמם חילוני-מסורתי.¹⁰ בחיי המעשה – וגם באידיאולוגיה – הם בוודאי

היחידים? הפן הדמוקרטי בא לידי ביטוי בדיון שבין מומחי ההלכה שבתוך הוועד, ובזכותם של חברי התנועה לבחור לעצמם אחת מן העמדות שגובשו, אם אכן היו חילוקי דעות בתוך הוועד, ובתנאי שתמכו בעמדה לפחות שניים מחבריו. פסיקת הלכה – שהיא אקט הטרונומי בעצם מהותו – איננה מתיישבת בפשטות עם וולנטאריות התנהגותית מוחלטת. הנושא כולו ראוי לליבון; עד כמה, באיזה גבולות ובאילו הקשרים כפוף היחיד (או הקהילה האוטונומית) לסמכות חיצונית שמכתיבה לו – כך תעשה וכך אל תעשה. ספק גדול בעיני אם יש מקום לפלורליזם הלכתי דיקאלי בפוסט-אורתודוקסיה הבאה עלינו (לטובה?). "איש באמונתו יחיה" – אולי, "איש הישר בעיניו יעשה" – בוודאי שלא.

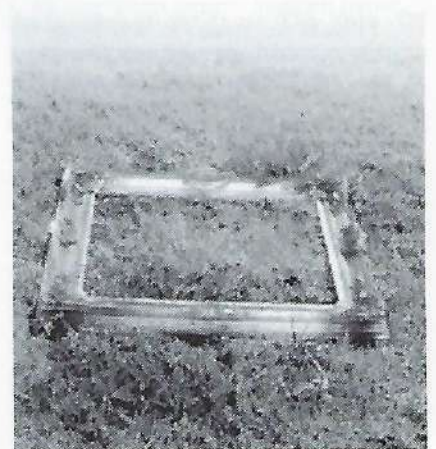
תשובות "ועד ההלכה"

ששת קבצי התשובות שפורסמו בעברית, אמורים להציג "תעודות זהות" קונקרטיות של אופי התנועה המסורתית בישראל. לא ניתן לדון כאן בתוכן התשובות, בטכניקת הפסיקה ובכל המשתמע מהן מכלל. ברצוני להתייחס רק לנקודה אחת, לכאורה שולית. רובן ככולן של התשובות נכתב בידי הרב דוד גולניקין, י"ר הוועד ועורך הקבצים.³ לאחר עיון מסויים ניתן להתרשם שרמתן הכללית של התשובות (הן בהיקף החומר, הן בעומק הניתוח והן בנוהל הפסיקה) עומדת מעל ומעבר לכל התשובות האחרות (כמעט). שלא כחבריו, הוא אפילו מעז להחמיר... מעניין מי משקף באמת את גישתה של התנועה – גולניקין, או כל השאר?

אפשר לשאול גם אחרת: איזו פונקציה ממלאים בכלל פסקי ההלכה בתנועה הקונסרבטיבית? יותר מרמז לתשובה מצוי בדבריה של חברה פעילה ו"מחויבת" פרומה בריקנר: "...מטרת התשובות היא להפיץ תורה ולתת קו של הנחיה, ולא לפלפל באלפי מקורות. מי שרוצה לפלפל – שילך לבית המדרש וילמד... אמנם תשובות אלו אינן דומות למה שהחת"ם סופר ענה, אבל אני גם לא רוצה לחפש את מה שהחת"ם סופר ענה;

פלורליזם הלכתי

אחד מעקרונות היסוד של המודרנה, שמודגש ומועצם גם בגישה הפוסט-מודרנית, הוא הפלורליזם. על בסיס מרכזיותה של אוטונומיות הפרט, נתפסת כמושכל ראשון זכותם של כל יחיד ותת-קבוצה לקבוע בעצמם את ערכיהם ולממשם בתוך החברה הכוללת. פלורליזם הלכתי כעובדה איננו מוטל בספק. השאלה האידיאולוגית היא באיזו מידה (או באיזו משמעות) ניתן לייחס לו גם לגיטימיות שמלכתחילה. פלורליזם הלכתי כפי שהוא נתפס בתנועה הקונסרבטיבית, משמעו שכל חבר – לאחר קבלת עקרון המחויבות להלכה – רשאי לקבוע את מידת מחויבותו ולנהוג כפי הבנתו בתוך ביתו. כל קהילה קובעת לעצמה את גבולות המותר והאסור במסגרתה, וכנסת הרבנים של התנועה מציעה אופציות מועדפות לדרך קיום המצוות. זוהי המציאות. אמת, לא כל מנהיגי התנועה שלמים עם מציאות זו. הרב דוד גולניקין, למשל, התריע נגד הנוהל המקובל שבו החברים קובעים בהצבעה אלו הלכות תקיפה בקהילה וכיצד.² הוא ניסה ומנסה – עדיין ללא הצלחה – להחדיר תפיסה חלופית, לפיה סמכות פסיקה הלכתית מוקנית ל"ועד ההלכה". לדעתו קביעות הוועד, כל עוד לא שונן, מחייבות את כל הקהילות (ומה עם

חדר מאור דגני מסגרת, פארק רעננה 1988

"באוספי תשובות ועד ההלכה שהוזכרו יש כמה רעיונות פוריים. אחדות מן התשובות מציגות בצורה ברורה את הניגודים שעוררו את המהלך הפוסט-אורתודוקסי. כדאי מאד שהוגי הדעות ופוסקי ההלכה יתמודדו עם הטענות שבתשובות."

הכיוון של חזרה למסורת שמתפתח בתנועה הרפורמית. היהדות שוב איננה נתפסת בה כפולקלור, אלא כתובות לאומית. לאמיתו של דבר, הבדלים של ממש יש כיום בתוך הקהילות של שני הזרמים, ולא ביניהם.¹⁵

איזה חכם - היודע את מקומו

הדילמות היסודיות של המחשבה הדתית בזמננו נובעות מן המתח שבין העקרונות המטא-הלכתיים המנחים את פוסקי ההלכה כיום והרעיונות המודרניים המקובלים. ה"פתרון" הקונסרבטיבי של דומיננטיות הרכיב האחרון ואימוץ יסודות מסורתיים רק ובמידה שאינם סותרים אותו, איננו קביל לדעתי. הדילמה לא תיפתר על ידי ביטול אחד הצדדים. האתגר ההיסטורי הוא מציאת שילוב והשלמה בין השניים. כיצד ייעשה השילוב - מוקדם עדיין להתנבא.

חברי התנועה המסורתית מצביעים "ברגליים" בעד גישה רב-תרבותית פוסט-מודרנית. גישה זו יש בה בודאי כבוד למסורת, אך אין היא מתיישבת עם נאמנות להלכה ולמושג "פסיקת הלכה". הגישה ה"מסורתית" מתייחסת ליהדות כ"דברים שבלב" ובפועל מעלה מס שפתיים להלכה. מי שאיננו מעוניין בפוסט-אורתודוקסיה במשמעות של פוסט-הלכה, איננו יכול ללכת בעקבות הגישה הקונסרבטיבית. פיתוח ההלכה יכול להיות תהליך אותנטי רק כשמקורו הם צרכים אמיתיים של נושאים, לא כשהמוטיבציה נובעת כדרישה מבחוץ של המתנערים ממנה. בשביל לקדם את ההלכה צריך להתקדם עם ההלכה.

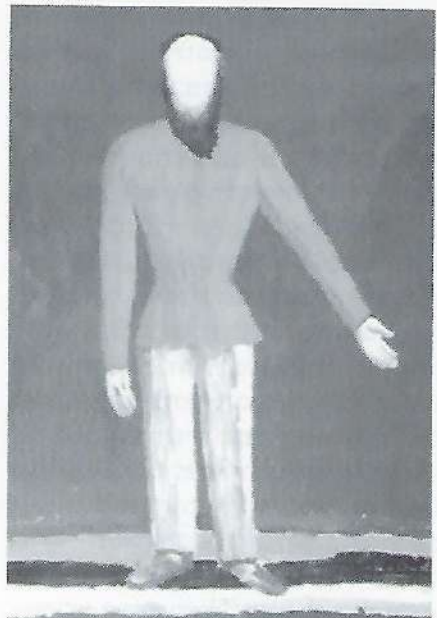
בעניין זה אין טוב מלצטט את הרב גולניקין:¹⁶ "כדי לשנות את ההלכה צריכים תחילה לקבל את עול המצוות... ייתכן שאפשרי הדבר לפרש, או אפילו לבטל, היבטים מסוימים של ההלכה - אבל צריך שהדבר ייעשה מתוך המערכת. אם ההלכה לא מחייבת אותנו, איזו זכות יש לנו לשנות אותה?". דברי פי חכם חן.

מצד שני, אין לפסול על הסף את כל חברי התנועה. ההיפך הוא הנכון. רבנים וחברים מחויבים באמת, עשויים להעשיר את הדין. יש באוספי תשובות ועד ההלכה שהוזכרו

קרובים לרפורמה יותר מאשר לאורתודוקסיה. כפי שהוזכר, גם הפסיקות המחמירות של ועד ההלכה אינן נשמרות למעשה. רבה של קהילת אשקלון מצהיר מפורשות: "אין אני רואה אפשרות לאמץ את דעת הוועד האוסרת נסיעה בשבת לבית הכנסת, בגלל ההתנגדות שלנו לכפייה דתית".¹⁷ ואכמ"ל. ככל הנראה רבני הקהילות קרובים בהשקפתם לציבור הרחב יותר מחברי "כנסת הרבנים" ומורי מכון-שכטר היושבים במגדל השן.

מגמות צפיות בהתפתחות התנועה ה"מסורתית"

עד לפני כ-20 שנה היתה התנועה הקונסרבטיבית האירגון היהודי הגדול ביותר בארה"ב. כיום הולכת שם התנועה ומתדלדלת. מבחינה מספרית, יורד מיספר החברים בה. המעניין ביותר הוא תהליך הפיצול: בני הזרם ה"ימני" [=שומרי המצוות] נוטשים את התנועה ומצטרפים לקהילות אורתודוקסיות. כ-20% מצטרפים לתנועות הליברליות האחרות. כמחצית חניכי התנועה אינם מצטרפים לקהילה יהודית מכל זרם שהוא.¹² בישראל, רק כמחצית מן הילדים הבוגרים מוצאים עניין בתנועת הוריהם.¹³ ילידי ישראל (שהם כ-10% מהחברים) משתתפים בתפילות הרבה פחות מן הממוצע. יש מי שתוהה¹⁴ אם ההבדלים האידיאולוגיים בין הרפורמה והקונסרבטיבה באמת מצדיקים את קיומן כתנועות נפרדות. במיוחד לאור

"יש מי שתוהה אם ההבדלים האידיאולוגיים בין הרפורמה והקונסרבטיבה באמת מצדיקים את קיומן כתנועות נפרדות". קזמיר מלייבין, קיבוץ המאה ה-19

למעלה, כמה וכמה רעיונות פוריים. אחדות מן התשובות מציגות בצורה ברורה את הניגודים שעוררו את המהלך הפוסט-אורתודוקסי. כדאי מאד שהוגי-דעות ופוסקי-הלכה יתמודדו עם הטענות שבתשובות.¹⁷ מן הסתם יימצאו ביניהם אחדים רציניים ותקפים, ואחרים שטחיים ומעוותים. תוכו יאכלו וקליפתו יזרקו. תמשיך התנועה המסורתית בפיתוח תוכניות לימוד לצעירים, ויהי נעם ה' עליהם - שכל החינוך הממלכתי יצטרף לתל"ג. אך תוכניות אלו אין בהן יותר מאשר "ציפוי למזבח". מכאן ועד מנהיגות כוללת, רחוקה הדרך. בל תצא האש ותאכל את ארזי הלבנון. ■

1. למשל בגנז משותף של רבנים משני הזרמים, ובשבת-עין בנושא "מה בין אורתודוקסים לקונסרבטיבים?".
2. הרב דוד גולניקין "סדר יום הלכתי לתנועה" בתוך עת לעשות 2 (1989) עמודים 35-34.
3. תשובות ו עמוד 328 שם מדווח גולניקין על קיומן של 199 תשובות כתובות, מתוכן נכתבו על דוד 137.
4. תשובות ועד ההלכה כרך 1 עמודים 253-252.
5. דוגמא אופיינית למעמדו הבכיר של "האינסטיטוט הרטואלי" ועדיפותו על הפסיקה הפורמאלית ניתן למצוא בשאלת "ברכת כהנים". כמה טרח המשיב המלומד להראות ולנמק את האספקטים של שלום, אהבה ושמוחה בקיום המצווה (ראובן המר תשובות כרך 3 עמודים 11-7), בנושא זה לא ניתנה כל פסיקה אחרת וכל זאת לא הצליח להשריש אותה בתפילה ה"מסורתית" (מתי פוטרמן תשובות 1 עמוד 357).
6. יסודות קורמים לה הם: התנהגות מוסרית, אמונה בא-ל והים וחוויה אישית. בתיה שטיין "תנועת היהדות המסורתית בישראל", בתוך: תפוצות ישראל כא, 2 (1983), עמודים 41-36.
7. יוסף תבורי "היהדות המתקדמת והמסורתית בישראל", בתוך: תפוצות ישראל כא, 2 (1983), עמוד 26 טבלה 7.
8. בתיה שטיין, הערה 9 לעיל, שם.
9. אברהם פדר "לאן הולכת התנועה המסורתית?", בתוך: י. לוי תנועה המסורתית (תנ"פ).
10. תשובות כרך 1 עמוד 47.
11. מתי פוטרמן, הערה 5 לעיל, שם.
12. ישעיהו ליבמן וש. שפירא "התנועה הקונסרבטיבית ואחדות מעמדותיה", בתוך: תפוצות ישראל יד (1979) עמודים 107-91.
13. מבין המבקרים בפועל בבי"כ, 27% הולכים לביכ"כ רפורמי ו 42% למוסד קונסרבטיבי.
14. יוסף תבורי, הערה 7 לעיל עמוד 28.
15. אברהם פדר, הערה 9 לעיל, שם.
16. הבדלים מסוימים עדיין ניתנים לזיהוי. למשל, מנהלת אגף החינוך של התנועה הרפורמית מצהירה במפורש ובפומבי על היותה חילונית (הארץ 20.3.00). קשה להניח שכן היה קורה גם בתנועה המסורתית.
17. הערה 2 לעיל, שם.
18. אי אפשר להסתפק בתגובה כדוגמת הרב בני לאו "ההלכה הלכה לאיבוד", בתוך דעות 6 עמודים 22-25.

התנועה המסורתית דואגת לכלל ישראל

ת ג ו ב ה

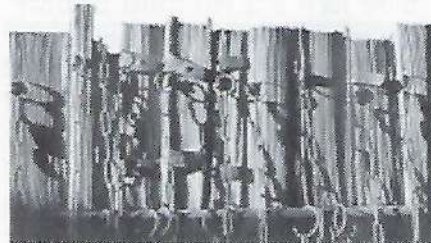
הכבדים והמרובים שרק גאוני הדור יכולים להגיע להם כי הם כתובים כל כך יפה". כלומר, היא מעדיפה את תשובות ועד ההלכה כי הן כתובות בסגנון השווה לכל נפש מודרנית עם מובאות מספרות המחקר, לעומת תשובות אורתודוקסיות המבוססות לגמרי על פלפול תלמודי שרק גאוני הדור יכולים להבין.

2.

מר יורב מקדיש סעיף שלם לניתוח של סקרים שנערכו בתנועה המסורתית בארץ בשנת 1978 כשהתנועה היתה בחיתוליה. האם מישוה היה כותב היום על הציבור הדתי על סמך סקר מלפני 22 שנה?! אתמהה! מכל מקום, אפילו אם הוא היה עורך סקר היום ומגלה שהרבה מהמתפללים בקהילות קונסרבטיביות בארץ אינם שומרים מצוות לא הייתי מופתע. זה רק היה מאשר מה שכבר כתבתי בדעות 7. התנועה המסורתית איננה מנסה להיות מענה לבעיות של יהודים "פוסט-אורתודוקסים" אלא לרוב היהודים בעולם שאין להם שום קשר עם המסורת ושמירת מצוות. אנו מושכים לקהילות שלנו המון יהודים שלעולם לא התפללו ולא יתפללו בבית כנסת אורתודוקסי. מר יורב רואה בזה כשלון; אני רואה בזה הצלחה. האורתודוקסיה, לרוב, דואגת לעצמה; התנועה המסורתית דואגת לכלל ישראל. ■

"אני אוהב כל יהודי" אשר סמית וצבי פישר, הכולל הציוני, קנזס סיטי, 2000.

כתבי יד מימי הביניים, ספריית השלשאות בקתדרלת הרפורד, אנגליה

שפוסק הלכה על פי דעת הרוב ולא 'מועצת גדולי התורה' שמצפה מאנשים לציות לו אך ורק מפני שהוא פסק משהו. הוא קבוצה של רבנים שכותבת תשובות לשאלות שנשאלו מהשטח. חברי התנועה המסורתית לא יצייתו לתשובה מסויימת מפני שהיא דעת רוב או דעת מיעוט או אפילו דעת כולם; הם יצייתו רק לתשובה שמצליחה לשכנע אותם בטענותיה ובמקורותיה".

4.

מר יורב כותב ש"רובן ככולן של התשובות נכתבו בידי ד' גולינקין". גם זה לא מדויק. אני כתבתי 39 מתוך 72 התשובות שראו אור (ומופיעות בכרכים א-ו) ונדונות במאמרו.

5.

"שלא כחבריו, הוא [= דוד גולינקין] מעז אפילו להחמיר". ושוב לא דייק. מתוך 33 תשובות שנכתבו על ידי חברים אחרים בוועד, שתיים עשרה - יותר משליש - מחמירות.

6.

מר יורב מצטט מדברי הגב' פרומה בריקנר (תשובות, כרך ו', עמודים 353-352) שמעדיפה ציטוטים מגדליה אלון ומארכיאולוגים על פלפול בדברי החתם סופר, ומסיק מכך ש"מחקרים בארכיאולוגיה, היסטוריה ואפילו בתולדות ההלכה נראים מענה הרבה יותר אותנטי לצרכי התנועה". ברם, דבריה הוצאו מהקשרם. הגברת בריקנר מדגישה שלמרות שלמדה ארבע שנים באולפנת בני עקיבא "זאת הפעם הראשונה, אולי, שבאמת נהניתי ויכולתי להבין תשובות הלכתיות". היא תוקפת את "כל פסקי ההלכה

הרב דוד גולינקין

אני שמח ש"תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל" מעוררות עניין רב בקרב קוראי "דעות". קראתי בעיון את מאמרו של אבישי יורב ואגיב בקיצור נמרץ לכמה נקודות ספציפיות:

1.

מר יורב כותב: "פלורליזם הלכתי כפי שהוא נתפס בתנועה הקונסרבטיבית משמעו שכל חבר - לאחר קבלת עקרון המחויבות להלכה - רשאי לקבוע את מידת מחויבותו ולנהוג כפי הבנתו בתוך ביתו". עד כמה שידוע לי, כך נוהג כל יהודי שומר מצוות. אחד שותה רק חלב ישראל והשני לא; אחד מחכה שש שעות בין בשר לחלב והשני שלוש; אחד סומך על היתר המכירה והשני לא; אחד אוכל קטניות בפסח והשני לא; אחד סומך על הרבנות הראשית והשני סומך על בד"ץ. אין בכך שום אפיון קונסרבטיבי.

2.

"כל קהילה קובעת לעצמה את גבולות המותר והאסור במסגרתה". גם זה לא מדויק. בקהילות שבהן מכהן רב, "מרא דאתרא", הוא פוסק הלכה עבור הקהילה שלו. אכן, לפעמים אם דבר מותר אבל לא הכרחי הרב מערב את הקהילה בהחלטה. מצד שני, בקהילות בלי רב חברי הקהילה מחליטים וזהו כמובן מצב בעייתי, אבל אותה בעיה קיימת גם בקהילות אורתודוקסיות בלי רב.

3.

"קביעות הוועד [=ועד ההלכה] כל עוד לא שונו מחייבות את כל הקהילות". גם זה רחוק מהמציאות. אני הדגשתי במבוא לתשובות ועד ההלכה כרך ו', (עמוד 15): "בסיכום, ועד ההלכה של התנועה המסורתית אינו בית דין

הרב פרופ' דוד גולינקין הוא יו"ר ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל ודיקן ביה"ס לרבנות של מכון שכטר ללימודי היהדות.

הפוסט-מודרניזם ונאמני תורה ועבודה

מהגליונות האחרונים של דעות (על "העוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים" בדעות 6, מאמריהם של הרב רונן לוביץ ויאיר שלג והראיון עם צביה גרינפילד בדעות 7) התקבל הרושם כי בהשפעת הפוסט-מודרניזם מתפשט בקרב 'נאמני תורה ועבודה' חוסר אמון בתורה, ולמי שרוצה להיות נאמן לתורה יש כאן מקום לדאגה.

מאידך, הובאו (שוב, דעות 7) דבריו הנוקבים של הרב יהודה גלעד החושף את החולשות הנוראות של הפוסט-מודרניזם. הוא מוכיח שענוותנותו של הפוסט-מודרניזם "מזויפת וטענתו" כל אמת היא אמת, כל עוד מאזדהו באמת מאמין בכך" איננה ענוותנות כלל. ניתן להוסיף על דבריו ולומר כי מי שטוען שכל האמונות אמיתיות במידה שווה, טוען בעומק הדברים שאף אחת מהן איננה אמיתית. ואין זו אלא פשיטת רגל כללית מבחינה אידיאלוגית.

אך לא רק מבחינה הגיונית מופרך הפוסט-מודרניזם. מבחינה מעשית הוא מוביל להתמכרות המונית לסמים, לאלומות וגם לשפיכות דמים שרירותית בין הנוער; לשחיתות ורשלנות מובהקות בממשל שהופכות לנורמה ולכל תופעות הלוואי של התרבות בת זמננו. כבר לפני כחמישים שנה היה הסופר האנגלי המפורסם, ג'ורג' ברנרד שו, ער לסכנה המתפתחת. מסופר עליו שהיתה לו גינה מטופחת ויפהפיה במיוחד והיה רגיל לטייל בה עם מבקרי. פתאום הגיעו לפינה פראית, ממש כמו ג'ונגל, ועל תמימת אורחיו השיב בחיוך: "לזה אני נותן להתפתח כרצונו החופשי".

אם עמדה שכזו מקובלת בחלק משמעותי מתוך ציבור כלשהו, ובמיוחד מתוך קבוצה בציבור יהודי דתי, הרי יש כאן מקום לדאגה. נשאלת כאן שאלת היסוד: מניין הניצחון הזה של הפוסט-מודרניזם ואפילו בחוגים שהיינו מצפים שיהיו מחוסנים נגד שיטה שהריקנות שבה כה גלויה? מיד מתעורר אצלנו הדמיון לעבודה זרה שגם היא כבשה המונים בישראל עד לפני כאלפיים חמש מאות שנה על אף השטותיות שלה. ודברי הנביא ההגיוניים והברורים: "חציו שרף במו אש, על חציו בשר

"לא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא" צלמית אשת, ח'רבת מנחה, האלף ה-6 לפנה"ס

יאכל יצלה צלי וישבע, אף יחם ויאמר האח חמותי ראיתי אור. שאריתו לאל עשה לפסלו, יסגוד לו וישתחוו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה" (ישעיהו מד, טז-יז) נפלו על אוזניים אטומות. התשובה הקלאסית לתמיחה הזו היא: "יודעים היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא" (סנהדרין סג ע"ב). כמובן, מי שלא חונך לשלוט ביצרו ומאוייו קשה לו לעמוד במגבלות תורתיות וכל תירוץ המשחרר מעול התורה ינעם לו. כך היה בעבודה זרה וכן הוא בפיתוי של הפוסט-מודרניזם.

אך נדמה שיש בתרבות בת זמננו גורם נוסף המושך את ההמונים בעקבותיה. התקדמות המדע בימינו, יחד עם ההטבות הנפלאות שבאות בעקבותיו מעניקים לתרבות בת ימינו הילה אדירה שכמעט בעל כורחנו תשפיע עלינו – אם במודע, אם שלא במודע. מעטים מאוד, אם בכלל יש כאלה, יהיו מוכנים לוותר על ההטבות הנהדרות שהתקדמות זאת מעניקה לנו, הן ברפואה, הן בנוחיות. ממילא אנו משוחדים מאותה תרבות. כך שאנו בדילמה: מחד, אנו רוצים להנות מההטבות הגדולות מאוד שהתרבות מסביבנו מעניקה לנו. מאידך, איך נישמר מהנזקים החבויים בה מצד הפוסט-מודרניזם שבה? לפתרון בעיה זו מסרו לנו חכמינו מפתח נפלא באימרתם: "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגויים תאמין... יש תורה בגויים אל תאמין" (איכה רבה ב, יג). התרבות המערבית כוללת את מדעי הטבע ומדעי הרוח. מגמת מדעי הטבע היא לעמוד על המציאות, להכיר את הכוחות השולטים

שמערכת הבריאות הציבורית אינה מממנת רכישת אמצעי מניעה. החברה הישראלית משדרת מסר ברור לאשה: כחברה אנו נתמוך בכל מאמציק להרות, אך אין אנו רואים זאת כחובתנו לתמוך במאמציק שלא להרות. החירות בענייני הולדה ותכנון המשפחה מקבלת כאן פירוש חד צדדי – זוהי הזכות להרות ולא הזכות לשלוט בפריה. אפשר לומר שבישראל נוצר מצב מורכב בו תשומת הלב החברתית הרבה המוקדשת ל"זכות להורות", יוצרת מצב בו החברה בעצם מטילה על נשים את ה"חובה להרות". מהי המשמעות של חובה כזו? כיצד משפיעות נורמות אלו על מעמד האשה ועל חירותה לעצב את חייה? אלו שאלות שהחברה הישראלית חייבת להתמודד עמן. ■

עיבוד: תמר ויס

1. ראו למשל סעיף 16 של ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם של עצרת האומות המאוחדות (1948): "לכל גבר ואשה שהגיעו לבגרות, ללא הגבלה מטעמי מגזע, לאום או דת, הזכות להינשא ולהקים משפחה".
2. בארה"ב, ראו למשל Skinner v. Oklahoma, 381 U.S. 535, 541 (1942). שבו נפסק כי חוק מדינה שהתיר עיקור כפי של עבוינים לאחר הרשעה שלישית נוגד את החוקה, משום שהוא מתערב במוסד הנישואים ובאפשרות להוליד ילדים שהיא "מבין זכויות האזרח הבסיסיות של האדם". ובארץ, למשל, בג"ץ 66/114 ויל נ' מדינת ישראל, פ"ד מא(3) 477 העוסק בזכות האסיר לחיי אישות על מנת להוליד וקובע כי זוהי "זכות יסוד טבעית ואנושית".
3. מרביות של הכוונה ביצירת ההורות הדגשה על ידי בית המשפט בפסק הדין ב-Johnson v. Calvert שבו נאבקו ההורים הגנטיים באם הנושאת על זכויות ההורות. בית המשפט פסק לטובת ההורים הגנטיים תוך הישענות על כוונה להורות. "ההורים המיועדים הם הסיבה הראשונה, המניעים הראשיים, של ההורות (...). המושג המנטלי של הילד הוא הגורם המכריע ביצירתו של אותו ילד. מי שהגה את המושג המנטלי הוא זה שמגיע לו קרדיט כמי שהוליד." Anna J. v. Mark C., 822 P.2d 1317, 4 Cal Rptr. 2nd, 170 (1993).
4. גירסה מלאה של מאמר זה (דיון רחב ומגובה בסימוכין) תופיע בספר דילמות באתיקה רפואית שעומד לראות אור בקרוב (הוצאת הקיבוץ המאוחד ומכון ון-ליר).
5. בהצהרה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם משנת 1948, סעיף 16, 3 נאמר: "המשפחה היא הקבוצה המהווה את תא היסוד הטבעי והבסיסי של החברה והיא זכאית להגנת החברה והמדינה". נשאלת השאלה: מהי משפחה? אילו "תאי יסוד" הם "טבעיים ובסיסיים" ולכן זכאים להגנה? האם משפחה חד-מינית, למשל, נכללת בהגדרת המשפחה? שאלות אלו ראויות לעיון מדויק.
6. שקשור בעליית שיעור הגירויים לא פחות (ואולי אף יותר) מאשר בטכנולוגיות ההפריה החדשות והמהווה ציר מרכזי של תהליכים חברתיים רבים.

ה ר מ ב "ם
(ממרים ג, ב):
"הכופרים
בתורה שבע"פ)
אינם בכלל
ישראל", ואף
שיש חולקים
על הרמב"ם

לגבי עקרונות אחרים, בזה אין מחלוקת ואפילו בעל ס' העיקרים (מ"א פ"ב) מודה שכפירה בתורה שבעל פה מוציאה את האדם מחוץ למסגרתה של היהדות המסורתית. והרי דברי ימי עם ישראל אישרו זאת. יעידו על כך כתי הצדוקים, הנוצרים והקראים, שכולם נאבדו מתוך כלל ישראל בגלל כפירתם בתורה שבעל פה. הבה נזכור כי בידינו הדבר.

פרופ' יהודה לוי

בי"ס גבוה לטכנולוגיה - מכון לב ירושלים

וייס הלבני לא קונסרבטיבי

במאמר של הרב הקונסרבטיבי דוד גולניקין (דעות 7) הוא מתלונן שר' בני לאו "מקפיד לשלול הסמכתם לרבנות" של מוסמכי בית המדרש לרבנים באמריקה (JTS), מוסד קונסרבטיבי שדוד גולניקין ביו בוגריו. הוא מעגן את הלגיטימיות של הסמיכה הקונסרבטיבית על ידי מניית תלמידי חכמים שלימדו שם, כגון הרב דוד וייס הלבני. אבל ר' וייס הלבני עזב את המוסד הזה ומתאר את הרקע למתן כעין גט לתנועה הקונסרבטיבית בספרו הביוגרפי "עלה לא נדף" (הקיבוץ המאוחד). במכתב המסביר סיבות עזיבתו הוא "מכריז מחדש על עליונות ההלכה בתור האמצעי היחיד העומד בפני היהודי כדי להתקרב לאל" ושולל את הגישה הקונסרבטיבית ש"כל אימת שההלכה והמודרניות מתנגשים, ההלכה נכנעת. הלכה הנכנעת בפני משהו או משהו אינה יכולה להיות אלוהית" (עמודים 85-86).

שירה ליבוביץ שמידט

תנייה

מסורתנו, גילוי כזה היה רק לעם ישראל. וממילא, "אם יאמר לך אדם יש תורה בגויים, אל תאמין".

כעת, הדרך להתמודדות עם התרבות המערבית ברורה: עלינו לאמץ את השגיה המדעיים של האנושות ולהשתמש בהם להגשמת הערכים שמסורתנו, התורה, מלמדת אותנו. ובו בזמן להתרחק כמטווחי קשת מהטעויות המעוותות של הפוסט-מודרניזם. אולי קורבנותיו המסכנים אין להם ברירה וצריכים לסבול כאשר צועדים בצהלות שמחה לקראת דיראון עולם, אבל אנו ב"ה יש לנו נכס נהדר: תורתנו. איך אפשר להעניק לדור ההמשך את האמונה האיתנה בתורתנו? זו בעיה חינוכית מסדר ראשון. הכרת משימה זו כאתגר הדורש התמסרות רבה היא תנאי להצלחה בה. בעיקר, עלינו להראות לחניכינו את יופייה ואת הצלחתה של דרך התורה (בעיקר בתור דוגמה

בעולם ומתוך כך לשלוט עליהם. מדעי הרוח עוסקים בעניינים עילאיים יותר, בערכים, במוסר ובצדק, והם המנחים אותנו בדרכנו בעולם. חז"ל מכנים את מדעי הטבע בתור "חכמה" ואת מדעי הרוח כ"תורה", מלשון "הוראה", כי הם מורים לנו את הדרך. לגבי אלה האחרונים הם אומרים שאינם נמצאים אצל הגויים. ומדוע?

הסיבה די ברורה למעיין. לגבי מדעי הטבע חוננו בכשרונות המאפשרים לנו לגלות את האמיתות ולבחון אותן. הסתכלות בעולם מספקת לנו ידיעות בעזרתן אנו יכולים לנסח חוק טבע היפותטי; אחר כך אנו מסוגלים לערוך נסיונות לבדוק את הנחותינו - לאשר או להפריך את ההנחות. ובזה כולם שווים, יהודי כאינו - יהודי ולכן "חכמה בגויים, תאמין".

לעומת זאת, במדעי הרוח אנו אמנם יכולים להמציא כללים, לדמיין או לחלום לפי רצוננו, אך אף פעם לא נדע אם צדקנו או לא. לדוגמא, אפשר לטעון ש"טוב" הוא הדבר "המביא מירב האושר למירב האנשים" (כפי שטען הפילוסוף הטשטון), או "טוב" הוא הדבר המביא לשלמות של האיש הפרטי (כשיטת ניטשה), שיטות אלו מובילות לאמות מידה הפוכות. בעלי שתי

"דיון תיאולוגי", גלוית דואר, 1911

אישיות), עד שיטעמו את האושר העמוק הנובע מההתממשות האמיתית דרך ישר וחסד, פירותיהם של חיי תורה אמיתיים הבנויים על תלמוד תורה מסור ומתמיד. מצד שני, כמו שאנו מרחיקים את הפעוט שלנו מלהיכנס לכביש הסוער, כך עלינו להקפיד מאוד להרחיק את ילדינו מהבלבולים של "הטוב היחסי" של "האמיתויות הרבות" של הפוסט-מודרניזם.

ואל נשלה את עצמנו, בנפשנו הדבר. הרי האמונה בתורה שבעל פה מן השמיים, היא מיסודות - יסודותיה של היהדות, כדברי

הגישות יכולים להתווכח לאין סוף, אך אף אחד מהם אינו יכול להוכיח את צדקתו. ואפילו אם יסכימו לאחד מהקריטריונים הללו, האם כלולים בו בני אדם בלבד או גם חיות כטענת בעלי "זכויות החיות" - או אולי נכללים בו רק אנשי גזע - על ואנשי גזעים נחותים מהם קיימים רק לשרת אותם, כטענת ריכרד ווגנר ובהמשך אדולף היטלר ימ"ש?

שוב, אין אחד משלושתם יכול להוכיח צדקת שיטתו. הדרך היחידה להגיע לאמת בתחום מדעי הרוח היא אם זכינו לגילוי מלמעלה - או למסורת המפרטת גילוי כזה. על פי